

Татјана Лазовић

АБРАЗИВНО ХАБАЊЕ КОТРЉАЈНИХ ЛЕЖАЈА

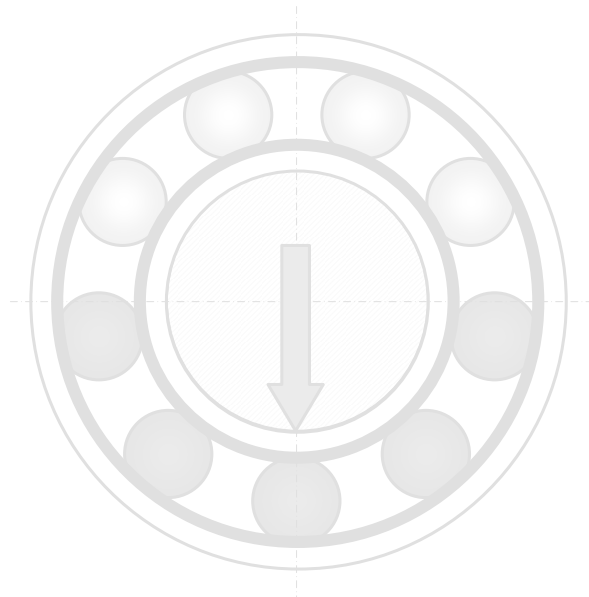

Универзитет у Београду
Машински факултет

Београд, 2014.

Татјана Лазовић

АБРАЗИВНО ХАБАЊЕ КОТРЉАЈНИХ ЛЕЖАЈА

Универзитет у Београду
Машински факултет

Београд, 2014.

АБРАЗИВНО ХАБАЊЕ КОТРЉАЈНИХ ЛЕЖАЈА

Аутор

Др Тајјана М. Лазовић, дипл.инж.маш.

Рецензенти:

Проф. др Радивоје Митровић
Машински факултет Универзитета у Београду

Проф. др Милета Ристивојевић
Машински факултет Универзитета у Београду

Проф. др Мирослав Вереш
Машински факултет, Словачки технички универзитет у Братислави

Издавач:

МАШИНСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Краљице Марије 16, Београд

Тел.: +381 11 3370 760

Факс.: +381 11 3370 364

www.mas.bg.ac.rs

За издавача

Проф. др Милорад Милованчевић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Војкан Лучанин, продекан за НИД

Одобрено за штампу одлуком Декана бр. 270/14 од 24.4.2014.

Техничка припрема текста, илустрације и дизајн корица

аутор

Тираж

200 примерака

Штампа:

Планета принт

Рузелтова 10, Београд

Тел/фах: +381 11 3088 129

www.planeta-print.rs

ISBN 978-86-7083-827-7

*Ево моје тајне. Сасвим је једноставна: човек само
срцем добро види. Суштина се очима не да сагледати.*

Антоан де Сент-Егзипери (“Мали принц”)

Скица Леонарда да Винчија, 15.век

Издавање ове монографије је финансијски подржало

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије,
а на основу Другог јавног позива за учешће у средствима за суфинансирање
издавања монографија у 2013. години, расписаног 20. септембра 2013. године.

Средства су додељена Решењем о распореду средстава надлежног Министарства
број 451-032875/2013-14/2 од 22.11.2013. године.

ПРЕДГОВОР

Монографија „Абразивно хабање котрљајних лежаја“ је резултат вишегодишњих сопствених теоријских и практичних истраживања из области теорије котрљајних лежаја, презентованих у магистарском раду „Утицај геометрије котрљајног лежаја на расподелу оптерећења на котрљајна тела и крутост“ (2000) и докторској дисертацији „Истраживање абразивног хабања котрљајних лежаја“ (2007). Осим тога, у монографији је приказан и део резултата истраживања спроведених у оквиру пројеката технолошког развоја, финансираних од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС, публикованих кроз велики број тимских научних радова, штампаних у међународним научним часописима или изложених на међународним научним скуповима.

У монографији је презентован развијен оригинални математички модел расподеле оптерећења на котрљајна тела кугличног котрљајног лежаја са радијалним додиром. На Катедри за Опште машинске конструкције Машинског факултета Универзитета у Београду, током низа година, посебно је истраживан феномен расподеле оптерећења код котрљајних лежаја и зупчастих парова. Овим феноменом су се бавили професори Слободан Верига и Вера Угреновић-Крсмановић, чији је истраживачки рад био подстицај другим члановима Катедре за сопствена истраживања. Значајан допринос у овој области, кроз своје магистарске тезе, докторске дисертације и научне радове, пружили су професори Пауна Обрадовић, Милета Ристивојевић, Радивоје Митровић, Александар Субић. У том смислу, посебно се истиче значај монографије „Расподела оптерећења – зупчасти парови и котрљајни лежаји“ аутора проф. др Милете Ристивојевића и проф. др Радивоја Митровића, публиковане 2002. године у издању Машинског факултета Универзитета у Београду. У овој научној публикацији је презентован и

део полазних истраживања аутора ове монографије Татјане Лазовић, започетих током израде магистарске тезе, а у домену геометријских и механичких аспеката расподеле оптерећења код котрљајних лежаја. Математички модел расподеле оптерећења, који је аутор Татјана Лазовић након израде магистарске тезе даље развијала и усавршавала, применила је за математичко моделирање абразивног хабања котрљајних лежаја у оквиру израде своје докторске дисертације, као и у оквиру тимског рада на реализацији истраживачких активности националних научних пројеката технолошког развоја, од 2008. године до данашњих дана. Резултати ових истраживања управо и чине део садржаја ове монографије.

Посебну захвалност за искрену подршку и корисне сугестије, изражавам према рецензентима, проф. др Мирославу Верешу са Машинског факултета Словачког универзитета Братислави, као и проф. др Милети Ристивојевићу и проф. др Радивоју Митровићу са Машинског факултета Универзитета у Београду.

Колегама и пријатељима проф. др Радивоју Митровићу и проф. др Милети Ристивојевићу се захваљујем на постављању основа за моја научна интересовања и даљи научни рад и професионални развој, на другарском подстреку, разумевању и успешној дугогодишњој сарадњи, што је у великој мери допринело публиковању и квалитету ове монографије.

Лазовић

У Београду, априла 2014.

др Татјана Лазовић, дипл.инж.маш.
ванредни професор на Катедри за ОМК
Машинског факултета
Универзитета у Београду

1

УВОД

Статистички подаци из литературе показују да је 75% отказа машина последица хабања њихових делова. Стога, повећање отпорности на хабање је основни предуслов повећања радног века елемената машина, а на тај начин и радног века машина. Повећање радног века машинских елемената изложених хабању се може остварити развојем одговарајућих инжењерских метода прорачуна. Ове методе прорачуна треба да се заснивају на математичким моделима који узимају у обзир конструкционе особености делова, хемијске, физичке и механичке особине материјала спрегнутих делова, радне услове (оптерећење, брзина, учестаност обртања), стање радне средине (мазиво, температура, присуство нечистоћа, влаге, течности).

Зависно од радних услова, узроци и механизми процеса хабања машинских елемената могу бити различити. Од почетка развоја трибологије – науке о трењу, хабању и подмазивању, дефинисани су и проучавани разноврсни видови хабања. Многи од њих су до данашњих дана у великој мери расветљени и математички описани. Међутим, висок ниво квалификације и квантификације процеса хабања достигнут је на једноставним моделима тела у котрљајном и/или клизном контакту. Пракса је показала да развијени математички модели хабања нису универзални и да се не могу једноставно апликовати на случајеве сложених објеката, нпр. котрљајних лежаја, зупчаника [95,96] и др. Математички модели хабања за сваки од тих објеката се посебно морају кориговати, даље развијати и усавршавати уз респектовање свих специфичности наведених машинских елемената, њихове геометрије, кинематике и радних услова.

Котрљајни лежаји су најраспрострањенији машински елементи, без којих је немогуће пренети оптерећење, реализовати обртно кретање и обезбедити потребну тачност између делова у релативном кретању у

2

ИСТРАЖИВАЊЕ АБРАЗИВНОГ ХАБАЊА КОТРЉАЈНИХ ЛЕЖАЈА

У току свог развоја, наука о машинама се обogaћује и проширује новим областима чији је настанак диктиран практичним потребама. Тако су се први прорачуни машина заснивали на кинематској анализи рада машинских елемената и делова у релативном кретању. Са даљим развојем машина појавила се потреба за прорачуном чврстоће и стабилности. У новије време смо сведоци бурног развоја нове области науке о машинама – трибологије. Трибологија је наука о трењу и процесима повезаним са трењем - подмазивању и хабању. Као научна дисциплина, трибологија обухвата експериментална и теоријска истраживања механичких, физичких, хемијских, биолошких и других феномена који прате трење, подмазивање и хабање. Термин трибологија је почео да се примењује релативно скоро (Lubrication Engineering Group, 1966) [1], иако прва теоријска сазнања о трењу и хабању потичу још из античких времена, а практични аспекти ове науке се протежу и до Праисторије.

Историјски поглед на развој теорије трења и хабања

Још у време античке Грчке и Старог Рима, било је познато да се правилним избором материјала делова у релативном кретању, као и подмазивањем уљем, може редуковати трење и хабање додирних површина. Након античког доба наступа период од IV до половине XV века који карактерише блага стагнација у развоју машина и машинских елемената. У овом дугом периоду није било никаквих новина у основама трибологије [7]. Епоха ренесансе (крај XV века и XVI век) са аспекта развоја технике и инжењерства представља еру *LEONARDA DA VINCI*-ја (1452-1519), који је формулисао прве законе трења. У току

3

РАСПОДЕЛА ОПТЕРЕЋЕЊА НА КОТРЉАЈНА ТЕЛА ЛЕЖАЈА

С пољашње оптерећење које делује на котрљајни лежај, преноси се преко котрљајних тела са једног прстена лежаја на други. Расподела оптерећења на котрљајна тела лежаја зависи од конструкције лежаја и карактера спољашњег оптерећења.

С обзиром да се полазна хипотеза истраживања презентованих у овој монографији заснива на утицају расподеле оптерећења у котрљајном лежају на карактер и интензитет абразивног хабања, неопходно је дати кратки преглед теорија расподеле оптерећења на котрљајна тела лежаја.

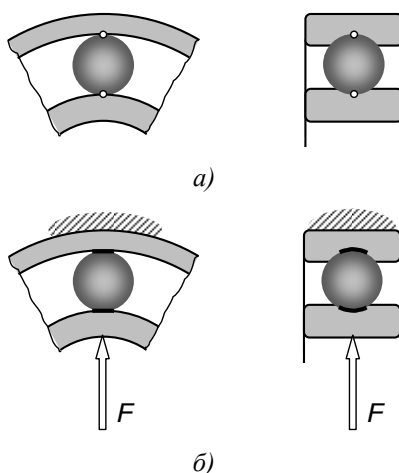
SJOVÄLL се 30-их година прошлог века бавио расподелом оптерећења на котрљајна тела лежаја са унтрашњим радијалним зазором [52]. Претпостављајући да су радни контактни углови на месту свих куглица исти и да се у зони оптерећења налази бесконачан број куглица врло малог пречника, он је коначне суме у одговарајућим изразима расподеле оптерећења заменио интегралима (тзв. *SJOVÄLL* -ови интеграл). На основу *SJOVÄLL*-овог модела проблем расподеле спољашњег радијалног оптерећења на котрљајна тела радијалног лежаја решавао је *STRIBECK* [52], који се ограничио на случај кугличног лежаја са нултим радијалним зазором оптерећеног спољашњим радијалним оптерећењем у правцу једне од куглица. Добијено решење касније је проширено и на случај произвољног положаја куглица у односу на нападну линију спољашњег оптерећења.

Најопштији математички модел расподеле оптерећења на котрљајна тела геометријски идеалног лежаја представља модел *JONES*-а. Он је котрљајни лежај сматрао геометријски идеалним, тј. без одступања димензија, облика и положаја радних површина спрегнутих делова и на основу те претпоставке и применом теорије контактних напона *HERTZ*-а

4

КИНЕМАТИКА КОНТАКТА
СПРЕГНУТИХ ДЕЛОВА ЛЕЖАЈА

У неоптерећеном стању кугличног котрљајног лежаја са радијалним додиром, котрљајна тела – куглице, које су сферног облика, и стазе котрљања, које су тороидалног облика, додирују се у тачки (Сл.4.1а).

Слика 4.1. Додир котрљајног тела и стаза котрљања кугличног котрљајног лежаја са радијалним додиром: а) у неоптерећеном стању; б) у оптерећеном стању

Када преносе оптерећење, котрљајна тела и стазе котрљања се површински еластично деформишу, тако да се стварно додиривање остварује по некој малој, коначној површини (Сл.4.1б). Облик додирне површине зависи од облика радних површина делова лежаја у додиру.

5

ПОДМАЗИВАЊЕ КОТРЉАЈНИХ ЛЕЖАЈА

Трење је неминовни пратилац рада машина и у већини случајева је непожељни процес. Смањење трења се може остварити:

- избором оптималног конструкционог решења спрегнутих делова;
- избором материјала са малим коефицијентом трења и високом отпорношћу на хабање и
- адекватним **подмазивањем** (одговарајућа врста мазива, количина и редовна замена мазива).

Подмазивање представља увођење мазива између спрегнутих делова у релативном кретању – стаза котрљања и котрљајних тела. При томе, радне површине спрегнутих делова лежаја се раздвајају слојем мазива, а њихово трење се замењује унутрашњим трењем у мазиву. Тако се релативно кретање контактних површина остварује са малим губицима енергије.

Увођењем мазива у зону контакта спрегнутих делова постижу се следећи ефекти:

- смањење трења на додирним површинама спрегнутих делова лежаја;
- заштита радних површина од корозије;
- побољшање одвођења топлоте;
- смањење буке;
- заштита лежаја од продирања нечистоћа из спољашње средине.

6

МАТЕМАТИЧКИ МОДЕЛ АБРАЗИВНОГ ХАБАЊА КОТРЉАЈНОГ ЛЕЖАЈА

Абразивно хабање је површинско разарање које се манифестује резањем и браздањем контактних површина у релативном кретању – клизању или котрљању са проклизавањем. Зависно од броја тела у додиру, абразивно хабање може бити: абразивно хабање два тела и абразивно хабање три тела.

Абразивно хабање у додиру два тела се јавља као последица интеракције две контактне површине, нпр. при брушењу и машинском резању материјала или када у контакту површина различитог квалитета површине и/или тврдоће, неравнине храпаве површине врше абразију глатке површине.

Абразивно хабање три тела је последица интеракције контактних површина у релативном кретању и абразивних честица, које се налазе између њих. Дакле, абразивне честице представљају “треће тело”. Абразивно хабање три тела може бити отворено и затворено [17].

Отворено абразивно хабање три тела се јавља када се контактне површине налазе на великом растојању или када се само једна површина хаба јер се креће у маси абразивних честица. Пример отвореног абразивног хабања три тела је хабање радних површина грађевинских машина при захватању абразивног материјала (земља, камен, песак, шљунак, угаљ и др.).

Затворено абразивно хабање три тела се јавља када се абразивне честице налазе између површина у непосредном клизном и/или котрљајном контакту.

У интеракцији са контактним површинама абразивне честице се понашају двојачко:

7

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ИСТРАЖИВАЊА

Претходна поглавља обухватају развој математичког модела абразивног хабања кугличног котрљајног лежаја са радијалним додиром, а у циљу прецизнијег научног описивања појаве абразивног хабања котрљајних лежаја. То подразумева квалитативно дефинисање утицајних фактора, издвајање најутицајнијих међу њима и квантификацију њихових утицаја на карактер и интензитет абразивног хабања котрљајних лежаја.

Помак напред у односу на актуелно математичко описивање феномена абразивног хабања радних површина спрегнутих делова котрљајног лежаја је увођење утицаја расподеле оптерећења на котрљајна тела. Овај утицај се узима у обзир посредством **фактора расподеле оптерећења**, који обухвата релевантне геометријске утицајне параметре: број котрљајних тела и унутрашњи радијални зазор. Дефиниција и математички опис фактора расподеле оптерећења на котрљајна тела лежаја, као и његова имплементација у математички модел абразивног хабања котрљајног лежаја представљају оригинални допринос математичком моделирању абразивног хабања котрљајних лежаја. Овај допринос мора бити утемељен на експерименталној потврди, чији део је и обухваћен планом спроведених истраживања.

Обим експерименталних истраживања је ограничен са два аспекта: материјално-финансијског и временског. Материјално-финансијска ограничења се односе на могућности припреме узорака за испитивање и њихову количину. Количина узорака је ограничена високом ценом, с обзиром да се ради о производу високог нивоа технологије. Временско ограничење обима експеримента се заснива на чињеници да су испитивања узрока и карактера разарања котрљајних лежаја, тј.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] *Abrasive Wear – J965*, Report of Iron and Steel Technical Committee, Society of Automotive Engineers, Inc., Warrendale, PA, 1966
- [2] Adachi, K., Hutchings, I.M.: *Wear-mode mapping for the micro-scale abrasion test*, *Wear*, 255, 2003, 23–29
- [3] Badisch, E., Mitterer, C.: Abrasive wear of high speed steels: Influence of abrasive particles and primary carbides on wear resistance, *Tribology International*, 36, 2003, 765–770
- [4] Bakić, G., Đukić, M., Lazović, T., Prokić-Cvetković, R., Popović, O., Rajčić, B.: New methodology for monitoring and prevention of rotating parts failures, *FME Transactions*, Vol.35, №4, 2007, pp. 195-200
- [5] Balogh, I.: Contribution to the formation mechanism of spherical wear particles, *Proceedings of II World Tribology Congress*, Vienna, 2001
- [6] Barge, M., Kermouche, G., Gilles, P., Bergheau, J.M.: Experimental and numerical study of the ploughing part of abrasive wear, *Wear*, 255, 2003, 30–37
- [7] Bartz, W.: History of Tribology – the Bridge between the Classical Antiquity and the 21st Century, *Proceedings of II World Tribology Congress*, Vienna, 2001
- [8] Бейзельман, Р.Д., Цыпкин Б.В.: Подшипники качения, Машгиз, Москва - Ленинград, 1959
- [9] Bingley, M.S., Schnee, S.: A study of the mechanisms of abrasive wear for ductile metals under wet and dry three-body conditions, *Wear*, 258, 2005, 50–61
- [10] Blank, V., Popov, M., Pivovarov, G., Lvova, N., Terentev, S.: Mechanical properties of different types of diamond, *Diamond and Related Materials*, 8, 1999, 1531-1535

- [11] Colaço R., Vilar R.: Abrasive wear of metallic matrix reinforced materials, *Wear*, 255, 2003, 643–650
- [12] Црнојевић, Ц.: Транспорт чврстих материјала флуидима, Ed.: Механика флуида и хидрауличне машине, Машински факултет, Београд, 2002
- [13] Drozdov, Y.N., Ignatieva, Z.V., Drozdova, E.Y.: Wear rate prediction on the base of a theoretical – invariant method, *Proceedings of II World Tribology Congress, Vienna, 2001*
- [14] Dwyer-Joyce, R.S., Hamer, J.C., Sayles, R.S., Ioannides, E.: Lubricant Screening for Debris Effects to Improve Fatigue and Wear Life, *Proceedings of 18th Leeds-Lyon Symposium on Tribology (Wear Particles – from the cradle to the grave)*, Elsevier, Amsterdam, ed.D.Dowson, C.M.Taylor, M.Godet, 1991
- [15] Dwyer-Joyce, R.S., Heymer, J.: The Entrainment of Solid Particles into Rolling Elastohydrodynamic Contact, *Proceedings of 22nd Leeds-Lyon Symposium on Tribology – The Third Body Concept*, Elsevier, Amsterdam, 1995
- [16] Dwyer-Joyce, R.S., Sayles, R.S., Ioannides, E.: An investigation into the mechanisms of closed three-body abrasive wear, *Wear*, 175, 1994, 133-142
- [17] Dwyer-Joyce, R.S.: Predicting the Abrasive Wear of Ball Bearing by Lubricant Debris, *Wear*, Vol.233-239, 1998, 692-701
- [18] Eschman, P., Hasbargen, L., Weigand, R.: *Die Wälzlagerpraxis*, Verlag von R.Oldenbourg, München, 1978
- [19] FAG Kotrljajni ležaji, Katalog WL 41 520/3 HrA, FAG Kugelfischer Georg Schäfer AG, 2002
- [20] FAG Lebendauerrechnung, TI Nr. WL 40-48 D, FAG Kugelfischer AG & Co. KG, 2003
- [21] Farcas, F., Gafitanu, M.D.: Some influence parameters on greases lubricated rolling contacts service life, *Wear*, 225–229, 1999, 1004–1010
- [22] Fatigue Life of Roller Bearing, *Industrial Technology Journal*, on line, 3/1998
- [23] Fernandez Rico, J.E., Hernandez Battez, A., Garcia Cuervo, D.: Rolling contact fatigue in lubricated contacts, *Tribology International*, 36, 2003, 35-40
- [24] Fernández, J. E., Fernández, M.R., Diaz, R.V., Navarro, R.T.: Abrasive wear analysis using factorial experiment design, *Wear*, 255, 2003, 38–43
- [25] Галахов, М.А., Бурмистров А.Н.: Расчет подшипниковых узлов, Машиностроение, Москва, 1988
- [26] Garbar, I.: Structural properties of steels after two-body abrasive wear, *Proceedings of II World Tribology Congress, Vienna, 2001*

- [27] Grünberg, U.: Untersuchungen über den Einfluß des Spiels zwischen Außenring und Gehäuse auf die Tragfähigkeit radial belasteter Zylinderrollenlager, 1. Teil: Theoretische Grundlagen und Berechnung, "Konstruktion" 22 Heft 2, 48-55, 1970
- [28] Grünberg, U.: Untersuchungen über den Einfluß des Spiels zwischen Außenring und Gehäuse auf die Tragfähigkeit radial belasteter Zylinderrollenlager, 2. Teil: Praktische Anwendung und Ergebnisse, "Konstruktion" 22 Heft 3, 97-103, 1970
- [29] Harris, T.A.: Rolling Bearing Analysis, John Wiley and Sons, New York, 1984
- [30] Hernot, X., Sartor, M., Guillot, J.: Calculation of the Stiffness Matrix of Angular Contact Ball Bearings by Using the Analytical Approach, ASME Journal of Mechanical Design, Vol 122, №1, 83-90, 2000
- [31] Hisakado, T., Miura K., Suda H.: Effects of debris transfer and abrasive particle damage on the abrasive wear of hardened bearing steel, Wear, 247, 2001, 24-32
- [32] Hisakado, T., Tanaka, T., Suda, H.: Effect of abrasive particle size on fraction of debris removed from plowing volume in abrasive wear, Wear, 236, 1999, 24-33
- [33] Hokkirigawa, K., Kato, T., Fukuda, T., Shinooka, M.: Experimental and theoretical analysis of wear mechanism of metals in tilted block on plate type sliding, Wear, 214, 1998, 192-201
- [34] Hoo, J.J.C.: Rolling contact fatigue testing of bearing steels, ASTM Special Technical Publication 771, 1982
- [35] Hua Zhu, Shirong Ge, Xiaolong Huang, Dekuen Zhang, Jinlong Liu: Experimental study on the characterization of worn surface topography with characteristic roughness parameter, Wear, 255, 2003, 309-314
- [36] International Standard ISO-281: Rolling bearings – Dynamic load ratings and rating life, International Standards Organizations, 1990
- [37] Ioannides, E. Berling, G., Gabelli, A.: The SKF formula for rolling bearing life, SKF Journal Evolution, №1/2001, 25-28
- [38] Ioannides, E., Harris, T.A.: A new fatigue life model for rolling bearings, ASME Journal of Tribology, 107, 1985, 367-378
- [39] Ioannides, E.: Life prediction in rolling element bearings, Proceedings of I World Tribology Congress, London, 1997
- [40] Irimescu, L., Diaconescu, E.N.: A model of surface failure due to micro-slip in a rolling contact, Proceedings of II World Tribology Congress, Vienna, 2001
- [41] Itagaki T., Ohta H., Igarashi T.: Effect of grease type on abnormal vibration of ball bearing, Journal of Sound and Vibration, 268, 2003, 933-946

- [42] Ивковић, С.: Откази елемената рударских машина, Рударско-геолошки факултет, Београд, 1997
- [43] Извештај са пројекта: Развој методологија за повећање радне способности, поузданости и енергетске ефикасности машинских система у енергетици, Технолошки развој, св.бр. ТР 35029, Машински факултет Универзитета у Београду, руководилац пројекта проф.др Радивоје Митровић, пројекат финансиран од стране Министарства за просвету, науку и технолошки развој РС, 2011-2014
- [44] Jacobson, В.: Contamination and bearing life, SKF Journal Evolution
- [45] Jacobson, В.: Lubrication of Rolling Bearings, KOYO Engineering Journal, №159E, 2001
- [46] Явленский, К.Н.: Приборные шариковые подшипники, Машиностроение, Москва, 1981
- [47] Ямпольский, Г.Я., Крагельский, И.В.: Исследование абразивного износа элементов пар трения качения, Наука, Москва, 1973
- [48] Jha, A.K., Prasad, B.K., Modi, O.P., Das, S., Yegneswaran, A.H.: Correlating microstructural features and mechanical properties with abrasion resistance of a high strength low alloy steel, Wear, 254, 2003, 120-128
- [49] Karamis Baki, M.: A model on wear behavior of metallic materials working in free abrasive media, Proceedings of 2nd International Conference on Tribology, Thessaloniki, 1996
- [50] Kato, K.: Wear mechanisms, Proceedings of I World Tribology Congress, London, 1997
- [51] Kelly, D.A., Hutchings, I.M.: A new method for measurement of particle abrasivity, Wear, 250, 2001, 76-80
- [52] Ковалев, М.П., Народецкий, М.З.: Расчет высокоточных шарикоподшипников, Машиностроение, Москва, 1975
- [53] Коросташевский, Р.В.: Влияние методов смазывания на работоспособность подшипников, Сборник научных трудов ВНИПП, №2, Москва, 1988
- [54] Коросташевский, Р.В.: Влияние характера нагрузок на работу подшипников в жидкой маловязкой среде, Сборник научных трудов ВНИПП, №2, Москва, 1991
- [55] Крагельский, И.В., Добычин, М.Н., Комбалов, В.С.: Основы расчетов на трение и износ, Москва, Машиностроение, 1977
- [56] Кудиш, И.И.: Расчет износостойкости и усталостного выкрашивания подшипников качения под осевой нагрузкой, Сборник научных трудов ВНИПП, №2, Москва, 1988
- [57] Лазовић, Т.: Анализа утицаја геометрије котрљајног лежаја на расподелу оптерећења на котрљајна тела и крутост, Магистарска теза, Машински факултет, Београд, 2000

- [58] Lazović, T.: Influence of internal radial clearance of rolling bearing on load distribution between rolling elements, *J.of Mechanical Engineering Design*, Vol.4, №1, 2001, 25-32
- [59] Лазовић, Т.: Истраживање абразивног хабања котрљајних лежаја, Докторска дисертација, Машински факултет, Београд, 2007
- [60] Lazović, T., Marinkovic, A.: Influence of lubricant contamination on rolling bearing microgeometry, *Proceedings of ÖTG-SYMPOSIUM 2008 "Innovation in materials and lubricants for advanced eco-oriented tribosystems"*, Vienna, Austria, 20 November, 2008, pp. 229-236
- [61] Lazovic, T., Marinković A.: Influence of wear rate on the rolling bearing life, *Solving Friction and Wear Problems, Proceedings of 17th International COLLOQUIUM TRIBOLOGY*, Technische Akademie Esslingen, 2010, Stuttgart/Ostfildern Germany, Manuscripts Proceedings CD, Book of Synopses p.195
- [62] Lazovic, T., Marinkovic, A, Trisovic, N., Mitrovic, C.: Mathematical modelling of load and stress distribution in a ball bearing, *Proceedings of the 7th International Conference on Engineering Computational Technology, ECT'10*, Valencia, Spain, 2010, paper №81, pp. 1-12
- [63] Lazovic, T., Marinkovic, A., Skoko, D.: Influence of abrasive wear on ball bearing internal geometry, *Proceedings of 11th International Conference on Tribology – SERBIATRIB '09*, Belgrade, Serbia, 2009, pp. 233-237
- [64] Lazovic, T., Mitrovic, R., Marinkovic, A.: Influence of abrasive wear on the ball bearing service life, *Proceedings of European Conference on Tribology – ECOTRIB 2009*, Pisa, Italy, 2009, pp. 387-392
- [65] Lazović, T., Mitrović, R., Ristivojević, M.: Load distribution between rolling elements of ball and roller bearings, *Proceedings of 3rd International Conference Research and Development in Mechanical Industry – RaDMI '03*, Herceg Novi, 2003
- [66] Lazović, T., Mitrović, R., Ristivojević, M.: Influence of internal radial clearance on the ball bearing service life, *Journal of the Balkan Tribological Association*, Vol.16, №1, 2010, pp. 1-8
- [67] Lazović, T., Mitrović, R., Ristivojević, M.: Influence of abrasive particles geometry and material properties on the type of abrasive wear, *Proceedings of 8th International Tribology Conference – ITC '03*, Belgrade, 2003
- [68] Lazovic, T., Mitrovic, R., Ristivojevic, M.: Influence of internal radial clearance on the ball bearing service life, *Proceedings of 3rd Int. Conference POWER TRANSMISSIONS 09*, Kallithea – Chalkidiki, Greece, 2009, pp. 441-444
- [69] Lazovic, T., Ristivojevic, M., Mitrovic, R.: Mathematical model of load distribution in rolling bearing, *FME Transactions*, Vol.36, №4, 2008, pp. 189-196

- [70] Lazovic, T., Trisovic, N., Milovic, LJ.: Modelling interaction between worn surface and abrasive particle based on their geometry and material properties, Book of abstracts of 2nd Int. Conference on Material Modelling, ICMM2, Paris, France, 31 August – 2 September, 2011, p.261
- [71] Marinkovic, A., Lazovic, T., Stankovic, M.: DAQ and tribology performances for experimental investigations of bearings, Proceedings of the 29th DANUBIA-ADRIA- SYMPOSIUM on Advances in Experimental Mechanics, Belgrade, Serbia, 2012, pp. 258-261
- [72] Marinkovic, A., Lazović, T.: Modelling and simulation of rolling bearings using advance software tools, Proceedings of 6th Vienna Conference on Mathematical Modelling – MATHMOD'09, Vienna, Austria, 2009, pp. 2580-2583
- [73] Митровић, Р.: Анализа утицаја еластичних деформација и унутрашњег радијалног зазора котрљајног кугличног лежаја на расподелу оптерећења на котрљајна тела и носивост, Магистарска теза, Машински факултет, Београд, 1987
- [74] Митровић, Р.: Истраживање утицаја конструктивних и триболошких параметара котрљајног кугличног лежаја на радну способност при великим учестаностима обртања, Докторска дисертација, Машински факултет, Београд, 1992
- [75] Митровић, Р., Лазовић, Т., Ристивојевић, М.: Анализа расподеле оптерећења на котрљајна тела лежаја, Зборника радова са XXII Југословенског конгреса теоријске и примењене механике, Врњачка Бања, 1997
- [76] Митровић, Р., Лазовић, Т.: Анализа утицаја хабања на радни век лежаја, Зборник радова са VII Југословенске конференције о трибологији, Београд, 2001
- [77] Митровић, Р., Ристивојевић, М., Лазовић, Т.: Различити приступи процени радног века котрљајних лежаја, Зборник радвоа са IX СЕВЕР-овог симпозијума о механичким преносницима, Суботица, 2003
- [78] Митрович, Р., Ристивоевич, М., Лазович, Т.: Распределение нагрузки между телами качения шариковых подшипников, Вестник машиностроения, 3/2000, стр. 14-17
- [79] Mitrovic, R., Lazovic, T.: Influence of wear on deep groove ball bearing service life, Facta universitatis, Series: Mechanical Engineering Vol.1, No 9, 2002, pp. 1117-112
- [80] Mitrović, R., Ristivojević, M., Lazović, T.: Influence of internal radial clearance on service life of deep groove ball bearing, Proceedings of XVII International Conference on MATERIAL FLOW, MASCHINES AND DEVICES IN INDUSTRY, Belgrade, 2002
- [81] Морозов, Е.М., Зернин, М.В.: Контактные задачи механики разрушения, Машиностроение, Москва, 1999

- [82] Nelias, D.: Contribution a l'Etude des Roulements. Modélisation globale des roulements et avaries superficielles dans les contacts EHD pour des surfaces réelles ou indentées, Dossier d'Habilitation a Diriger des Recherches, Institut National des Sciences Appliquées, Université Claude Bernard, Lyon, 1999
- [83] Olofsson, U., Svedberg, G.C.: Low concentration level contaminant related wear in sliding and rolling contacts, Proceedings of II World Tribology Congress, Vienna, 2001
- [84] Pellegrin, D.V. , Stachowiak, G.W.: Assessing the role of particle shape and scale in abrasion using “sharpness analysis”, Part I. Technique development, *Wear*, 253, 2002, 1016–1025
- [85] Pellegrin, D.V. , Stachowiak, G.W.: Assessing the role of particle shape and scale in abrasion using “sharpness analysis”, Part II. Technique evaluation, *Wear*, 253, 2002, 1026–1034
- [86] Pellegrin, D.V., Stachowiak, G.W.: Evaluating the role of particle distribution and shape in two-body abrasion by statistical simulation, *Tribology International*, 37, 2004, 255–270
- [87] Pellegrin, D.V. , Stachowiak, G.W.: Sharpness of abrasive particles und surfaces, *Wear*, 256, 2004, 614–622
- [88] Piekoszewski, W., Samborski, T., Wisniewski, M.: Modelling and analysis of the abrasive wear, II World Tribology Congress, Vienna, 2001
- [89] Пинегин, С.В., Орлов, А.В., Табачников, Ю.Б.: Прецизионные опоры качения и опоры с газовой смазкой, *Машиностроение*, Москва, 1984
- [90] Пинегин, С.В.: Трение качения в машинах и приборах, *Машиностроение*, Москва, 1976
- [91] Рац, А.: Основы трибологии, Машински факултет, Београд, 1991
- [92] Ristivojevic, M., Lazovic, T., Vencl, A.: Studying the load carrying capacity of spur gear tooth flanks, *MECHANISM AND MACHINE THEORY*, Vol. 59, pp. 125-137
- [93] Ristivojevic, M., Lazovic, T., Vencl, A.: Influence of the pitch point position on tooth flanks wear, Proceedings of 5th World Tribology Congress – WTC'13, Torino, Italy, pp. 1020/1-4
- [94] Ристивојевић, М., Митровић, Р.: Расподела оптерећења – Зупчасти парови и котрљајни лежаји, Машински факултет, Београд, 2002
- [95] Rolling bearing lubrication, Publ.No. WL 81 115/4 EA, FAG Kugelfischer Georg Schäfer AG, 2002
- [96] Ружальский, В.З., Коган, Н.В., Щипунов, Л.И., Уганина, Л.И.: Исследование абразивной загрязненности рабочих поверхностей деталей подшипников и ее влияние на поясковый износ шариков, *Сборник научных трудов ВНИПП, №2*, Москва, 1989

- [97] Ружальский, В.З., Проценко, А.И., Нефедов В.В.: Методы приработки высокооборотных приборных шариковых подшипников, Сборник научных трудов ВНИПП, №2, Москва, 1989
- [98] Ружальский, В.З., Уганина, Л.И., Нефедова, В.В., Фотин, А.Г.: Использование статистических методов для анализа и обработки результатов испытаний на износ приборных подшипников, Сборник научных трудов ВНИПП, №2, Москва, 1988
- [99] Ружальский, В.З.: Управление процессом износа высокооборотных приборных подшипников, Сборник научных трудов ВНИПП, №2, Москва, 1989
- [100] Савић, В., Ковач, О.: Подмазивање мастима, ЈУГОМА, Загреб, 1988
- [101] Справочник по триботехнике/Под общ.ред. М.Хебды, А.В.Чичинадзе. В 3 т. Т.1. Теоретические основы, Машиностроение, Москва, 1989
- [102] Справочник по триботехнике/Под общ.ред. М.Хебды, А.В.Чичинадзе. В 3 т. Т.2. Смазочные материалы, техника смазки, опоры скольжения и качения, Машиностроение, Москва, 1990
- [103] Справочник по триботехнике/Под общ.ред. М.Хебды, А.В.Чичинадзе. В 3 т. Т.3. Триботехника антифрикционных, фрикционных и сцепных устройств. Методы и средства триботехнических испытаний, Машиностроение, Москва, 1992
- [104] Stachowiak, G.B., Stachowiak, G.W.: The effects of particle characteristics on three-body abrasive wear, *Wear*, 249, 2001, 201–207
- [105] Stachowiak, G.B., Stachowiak, G.W.: Wear mechanisms in ball-cratering tests with large abrasive particles, *Wear*, 256, 2004, 600–607
- [106] Stachowiak, G.W., Podsiadlo, P.: Classification of tribological surfaces, *Tribology International*, 37, 2004, 211–217
- [107] Stachowiak, G.W.: Numerical characterization of wear particle morphology and angularity of particles and surfaces, I World Tribology Congress, London, 1997
- [108] Stachowiak, G.W.: Particle angularity and its relationship to abrasive and erosive wear, *Wear*, 241, 2000, 214–219
- [109] Szeri A.Z.: Fluid Film Lubrication – Theory and Design, Cambridge University Press, Cambridge, 1998
- [110] Takemura, H., Matsumoto, Y., Murakami, Y.: Development of New Life Equation for Ball and Roller Bearings, *NSK Journal Motion & Control*, №11/2001, 1-10
- [111] Tallian, T.E.: Prediction of Rolling Bearing Contact Fatigue Life in Contaminated Lubricant: Part I – Mathematical Model, *Transactions of the ASME, Journal of Lubrication Technology*, Vol.98, Series F, №2, 1976, 251-257

- [112] Tallian, T.E.: Prediction of Rolling Bearing Contact Fatigue Life in Contaminated Lubricant: Part II – Experimental, Transactions of the ASME, Journal of Lubrication Technology, Vol.98, №3, 1976, 384-392
- [113] Tomovic, R.: Calculation of the boundary values of rolling bearing deflection in relation to the number of active rolling elements, Mechanism and Machine Theory, Vol.47, 2012, 74-88
- [114] Трение, изнашивание и смазка: Справочник. В 2-х кн. /Под ред. И.В.Крагельского, В.В.Алишина, Машиностроение, Москва, 1979
- [115] Ville, F.: Pollution Solide des Lubrifiants, Indentation et Fatigue des Surfaces, Thèse de doctorat, Institut National des Sciences Appliquées, Université Claude Bernard, Lyon, 1998
- [116] Vukadinović, Z., Josifović, D.: Identification of machine system wearing with wear products in oils, Proceedings of 4th International Conference Research and Development in Mechanical Industry – RaDMI '04, Zlatibor, 2004
- [117] Yuan, C.Q., Lib, J., Yan, X.P., Peng, Z.: The use of the fractal description to characterize engineering surfaces and wear particles, Wear, 255, 2003, 315–326
- [118] Zaretsky, E.V., Poplawski, J.V. et al.: Rolling Bearing Life Prediction – Past, Present and Future, Proceedings of International Tribology Conference, Nagasaki, 2000
- [119] Zaretsky, E.V.: A.Palmgren revisited – a basis for bearing life prediction, Proceedings of STLE Annual Meeting, Kansas City, Missouri, 1997
- [120] Zum Gahr, K.H.: Wear by hard particles, Proceedings of I World Tribology Congress, London, 1997

САДРЖАЈ

	ПРЕДГОВОР	1
	1	3
	УВОД	3
	2	5
	ИСТРАЖИВАЊЕ АБРАЗИВНОГ ХАБАЊА	5
	КОТРЉАЈНИХ ЛЕЖАЈА	5
	3	19
	РАСПОДЕЛА ОПТЕРЕЋЕЊА НА КОТРЉАЈНА ТЕЛА	19
	ЛЕЖАЈА	19
	3.1	23
	Статичка равнотежа котрљајног лежаја	23
	3.2	26
	Релативно радијално померање прстенова лежаја	26
	3.3	29
	Релативни радијални зазор и релативна контактна деформација	29
	3.4	34
	Фактор расподеле оптерећења	34
	3.5	30
	Редуковани фактор расподеле оптерећења	30
	4	55
	КИНЕМАТИКА КОНТАКТА	55
	СПРЕГНУТИХ ДЕЛОВА ЛЕЖАЈА	55
	4.1	56
	Елипса контакта котрљајних тела и стаза котрљања	56
	4.2	73
	Зона контакта котрљајних тела и стаза котрљања	73
	4.3	83
	Проклизавање у котрљајном контакту котрљајних тела и стаза котрљања	83
	4.4	90
	Пут клизања у котрљајном контакту котрљајних тела и стаза котрљања	90
	4.5	94
	Средњи пут клизања у котрљајном контакту котрљајних тела и стаза котрљања	94

ПОДМАЗИВАЊЕ КОТРЉАЈНИХ ЛЕЖАЈА | 5 | **100**

5.1	102
Еластохидродинамичко подмазивање	
5.2	104
Слој мазива у контакту спрегнутих делова лежаја	
5.3	135
Мазива	
5.4	161
Абразивне честице у мазиву	

МАТЕМАТИЧКИ МОДЕЛ АБРАЗИВНОГ ХАБАЊА | 6 | **177**
КОТРЉАЈНОГ ЛЕЖАЈА

6.1	178
Затворено абразивно хабање три тела	
6.2	180
Утицај карактеристика абразивних честица на врсту абразивног хабања	
6.3	187
Карактеристике микроогреботине	
6.4	189
Запремина материјала одвојеног хабањем	
6.5	191
Абразивно хабање кугличног котрљајног лежаја	
6.6	204
Анализа развијеног математичког модела абразивног хабања кугличног котрљајног лежаја	

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ИСТРАЖИВАЊА | 7 | **208**

7.1	209
Опис истраживања	
7.2	213
Теоријска анализа абразивног хабања испитиваних котрљајних лежаја	
7.3	219
Резултати испитивања абразивног хабања котрљајних лежаја	
7.4	230
Утицај абразивног хабања на радни век котрљајног лежаја	

ЛИТЕРАТУРА	241
САДРЖАЈ	250